

ارزیابی قانون برنامه پنجم توسعه از منظر سیاست های کلی این برنامه و سایر اسناد کلان در موضوع سیاست داخلی و پیشنهاداتی برای برنامه ششم^۱

نوراله قیصری^۲

چکیده

آنچه از ماهیت برنامه های توسعه بر می آید این است که این گونه از برنامه ها نه خصلت تاسیسی بلکه ماهیت اجرایی دارند و باید انعکاس دهنده اهداف مندرج در اسناد کلان و بالادستی و سایر منابع خط و مشی گذار عالی کشور باشند. از همین رو برنامه پنجم توسعه در نظام جمهوری اسلامی را نیز ضرورتاً باید مرحله ای از تلاش در جهت تحقق آرمان ها و اهداف انقلاب اسلامی و اندیشه های رهبران نظام و اسناد کلان در نظام جمهوری اسلامی توصیف کرد. و از آنجا که این اولین برنامه در نوع خود نبوده و باید آن را مرحله یا حلقه ای از مراحل پیشرفت کشور در ابعاد و زمینه های مختلف، مبتنی و ملهم از آرمان ها و اهداف و در نسبت و تداوم برنامه های گذشته و آینده دانست. از سوی دیگر ماهیت و اهمیت برنامه های بلندمدت و میان مدت همانند برنامه پنجم به گونه ای است که اثرات نسبتاً ماندگاری بر وجوه مختلف جامعه و نحوه مدیریت آن به جا می گذارد. لذا توجه به این ویژگی ها و ضروریات ایجاب می کند، در ارزیابی آن به چند نکته اساسی توجه گردد؛

- ۱- انطباق با سیاست های کلان نظام، اهداف سند چشم انداز ایران ۱۴۰۴ و سیاست های کلی خاص برنامه پنجم و دیدگاه های مقامات سیاستگذار.
- ۲- تداوم و پیوستگی با سایر برنامه های گذشته و در نسبت بودن با برنامه های آینده پیشرفت و توسعه کشور
- ۳- جامع نگری و پرهیز از تقلیل گرایی

در این مقاله با توجه به این ضابطه ها قانون برنامه پنجم توسعه در بعد سیاست داخلی مورد بررسی قرار می گیرد و ضمن برشمردن اهمیت توجه به مقولات این حوزه در "رشد و بالندگی انسان ها بر مدار حق و عدالت و دستیابی به جامعه ای متکی بر ارزش های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص های عدالت اجتماعی و اقتصادی" نقائص برنامه در تبیین و پیشنهاداتی برای رفع آن بیان می شود.

واژگان کلیدی: برنامه پنجم توسعه، اسناد کلان، اقتضائات بین المللی، سیاست های کلی، سند چشم انداز

۱- نسخه اولیه این مقاله در سمینار ارزیابی لایحه برنامه پنجم توسعه نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه شده و با تغییراتی مجدداً منتشر می شود.

۲- عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و جانشین کمیسیون مشترک دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام.

الف) موضوعات سیاست داخلی و قلمرو آن

در علوم انسانی و اجتماعی برای سهولت در بررسی، در یک تقسیم بندی کلی، مسائل، به اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی تفکیک می شوند. مسائل و موضوعات سیاسی آن دسته از موضوعات است که به اداره امور عمومی و مسائل آن مرتبط می شود. از آن جا که عرصه و حوزه این موضوعات و مسائل مرتبط با آن از محدوده جغرافیای سیاسی کشور ها فراتر می رود برای سهولت در مطالعه و همچنین تصمیم گیری و اجرای امور به داخلی و خارجی تقسیم می شوند. مسائل خارجی آن دسته از مسائل سیاسی است که موضوع آن به ارتباط کشور با دیگر کشور ها یا سازمان های بین المللی مرتبط می شود و مسائل سیاسی داخلی ناظر بر موضوعاتی است که به اداره امور کشور و مسائل آن در داخل مرزهای سرزمینی ملی مرتبط است. البته این تقسیم بندی بسیار کلی است چرا که اداره امور داخلی قلمرو گسترده ای از مسائل و موضوعات را شامل می شود. علاوه بر تعاریف، مقولات این حوزه نیز دقیق و مورد قبول همگانی نیست و سلايق و اهداف نویسندگان و تحلیل گران و نخبگان سیاسی در تعیین فضای معنایی آن بسیار دخیل است. به همین دلیل تمسک به این تقسیم بندی ها برای موضوع مقاله حاضر چندان راه گشا نیست و نیاز به مقیاس دقیق تری برای مقوله بندی داریم. از آن جا که موضوع بررسی مرتبط با قانون برنامه پنجم توسعه است، لازم است در مقوله بندی موضوعات این حوزه حتی الامکان به منابع معتبر استناد کنیم.

تعاریف و مقوله بندی های اسناد بالادستی در این گونه موارد راهنمای بهتری از منابع تئوریک و یا دیدگاه های صاحب نظران در این حوزه هاست. در این جا ملاک در تقسیم بندی موضوعات سیاست داخلی مقولاتی است که در ابلاغیه تدوین سیاست های کلی نظام توسط مقام معظم رهبری به مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده است. در این ابلاغیه موارد ذیل به عنوان موضوعات سیاست داخلی معرفی شده است:

- ۱- هویت ملی ایران
- ۲- وحدت ملی و همبستگی ملی
- ۳- امنیت جامعه (فردی و اجتماعی) قضائی، سیاسی و اقتصادی
- ۴- توسعه سیاسی
- ۵- احزاب و تشکل ها
- ۶- آزادی های سیاسی
- ۷- شوراهاى اصل ۱۰۰ قانون اساسی (لوح سیاست های کلی، ۱۳۸۵)

علاوه بر موضوعات فوق برخی دیگر از موضوعات این ابلاغیه را می توان در زمره موضوعات سیاست داخلی دسته بندی کرد هر چند که در خصلت و ماهیت این مقولات ویژگی سیاسی برجسته نیست. اما زیر فصل ها مشخص شده هر مقوله نشان می دهد که بی ارتباط به موضوعات سیاسی هم نیستند. اهم این موضوعات به شرح ذیل اند:

۱- همبستگی و هویت ملی

۲- مشارکت اجتماعی

۳- حقوق عامه (لوح سیاست های کلی)

بنابراین زمانی که از موضوعات سیاست داخلی در این مقاله صحبت می شود منظور مقولات مندرج در ابلاغیه است به شرحی که مذکور شد.

ب) جایگاه موضوعات سیاست داخلی در قانون اساسی و دیگر اسناد کلان

برنامه ریزی برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان های یک جامعه مطلوب همواره مورد نظر بوده است. پیروزی انقلاب اسلامی فصل نوینی در رویکرد و توجه به تحقق چنین جامعه ای "با بازگشت به مواضع فکری و جهان بینی اصیل اسلامی" و ابتدای آن بر "موازن اسلامی" برای ایران و ایرانیان است. آنچه در مقدمه قانون اساسی از آن به "جامعه اسوه" یاد شده است. در این میان نقش موضوعات سیاسی و وظیفه ای که قانون گذار بر عهده دولت جمهوری اسلامی ایران جایگاه ویژه ای دارد و در آن تصریح شده که: "قانون اساسی تضمین گر نفی هرگونه استبداد فکری و اجتماعی و انحصار اقتصادی می باشد و در خط گسستن از سیستم استبدادی و سپردن سرنوشت مردم تلاش می کند (و بوضع عنهم اصرهم و الاغلال التي كانت عليهم)" (مقدمه قانون اساسی) و بر وظیفه و اهمیت قوه مجریه "در رابطه با اجرای احکام و مقررات اسلامی بمنظور رسیدن به روابط و مناسبات عادلانه حاکم بر جامعه ... و همچنین ضرورتی که این مساله حیاتی در زمینه سازی و وصول به هدف نهائی حیات [دارد و لذا] بایستی راهگشای ایجاد جامعه اسلامی باشد" تاکید شده است. (مقدمه قانون اساسی) قابل ذکر است که از مجموع ۶۱ اصل از شش فصل اولیه قانون اساسی که در حکم فصول و اصول رئیسی و کلی قانون اساسی هستند ۲۳ اصل چه به صورت مستقیم و چه به صورت مضمونی و محتوایی به موضوعات سیاسی اختصاص یافته است. و در این میان اصول دوم و سوم با صراحت بیشتری به این موضوعات پرداخته است. به عنوان مثال در اصل دوم قانون اساسی "جمهوری اسلامی" نظامی دانسته شده که بر پایه ایمان به ... کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسولیت او در برابر خدا" بنا شده که این مهم از راه:

○ اجتهاد مستمر فقهای جامع الشرایط ...

○ استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری... ، و

○ نفی هر گونه ستمگری و ستم کشی و سلطه گری و سلطه پذیری، که تامین کننده "قسط و عدل و استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی" برای کشور است، عملی می شود. (اصل دوم قانون اساسی)

علاوه براین در اصل سوم قانون اساسی که وظیفه دولت جمهوری اسلامی برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم به صراحت تبیین می کند و دولت را موظف می سازد تا، همه امکانات خود را در جهت تحقق آن به کار برد، از مجموع ۱۶ وظیفه تصریح شده ۱۱ عنوان آن مستقیماً به موضوعات سیاسی اختصاص دارد:

۱. ...

۲. بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌های با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر.

۳.

۴.

۵. طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب.

۶. محو هر گونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی.

۷. تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون.

۸. مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش.

۹. رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی.

۱۰. ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور.

۱۱. تقویت کامل بنیه دفاع ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور.

۱۲. ...

۱۳. ...

۱۴. تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.

۱۵. توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم. (اصل سوم قانون اساسی)

۱۶. تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد بردارانه نسبت به همه مسلمان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان.

اهمیت موضوعات سیاسی فقط به اعتبار گنجانده شدن در قانون اساسی نیست بلکه سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در ۱۴۰۴ نیز به موضوعات سیاسی به عنوان یکی از مهمترین ویژگی‌های این جامعه توجه داده است. اهم این ویژگی‌ها به قرار ذیل اند:

جامعه‌ی ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

۱- توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تاکید بر:

- مردم سالاری دینی،
 - عدالت اجتماعی،
 - آزادی‌های مشروع،
 - حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مندی از امنیت اجتماعی و قضایی
- ۲- امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت.
- ۳- فعال، مسئولیت پذیر، ایثارگر، مومن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن
- آنچه از محتوا و مضامین این ویژگی‌ها بر می آید این است که تحقق این جامعه بدون تصور موضوعات سیاسی امکان پذیر نیست و این موضوعات خود ویژگی محوری دارند.

ج) شاخص‌های ارزیابی برنامه‌های توسعه

- آن چه مسلم است این است که تحقق جامعه‌ای مطلوب بدون برنامه‌ریزی جامع و آینده‌نگر امکان پذیر نیست. طراحی و تدوین و اجرای برنامه‌های پنجساله یکی از جمله اقدامات موثر در این مسیر است. البته این برنامه‌ها و بخصوص قوانین آن دارای ویژگی‌هایی هستند که از جهاتی آن‌ها را از سایر اسناد فرادستی و کلان و حتی قوانین دیگر متمایز می‌سازد. ذکر این ویژگی‌ها از آنجا که خود ضابطه ارزیابی محتوا، جهت‌گیری و تمرکز مواد لایحه برنامه است، ضروری است.
- اولاً این برنامه‌ها در زمره اسناد کلان میانی هستند و خصلت تاسیسی ندارند. بنابراین محتوای این برنامه‌ها باید ترجمان اهداف کلان و آرمان‌های بیان شده در اسناد کلان کشور همچون قانون اساسی و سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و دیدگاه‌های استراتژیک رهبران نظام باشد.
- ثانیاً قوانین این برنامه‌ها یک دوره زمانی پنج ساله را تحت پوشش قرار می‌دهند، بنابراین در حکم قوانین مادر، که سایر قوانین باید منطبق با الزامات و اقتضائات آن‌ها تدوین و اجرا شوند، مطرح‌اند. بنابراین علاوه بر آینده‌نگری باید جامع نیز باشند.
- ثالثاً این برنامه‌ها مرحله‌ای از مجموعه‌ی اقدامات هدفمند و برنامه‌ریزی شده بزرگتری هستند که در مسیر تحقق اهداف و آرمان‌های کلان تعبیه شده‌اند. بنابراین علاوه بر توجه به اهداف مشخص و مرحله‌ای خاص هر برنامه باید در تداوم و نسبت با برنامه‌های گذشته و آینده باشند.
- رابعاً هر برنامه برای اجرایی شدن اهداف مشخص و ابلاغ شده‌ای طراحی و تدوین شده که در متن سیاست‌های کلی و با ذکر اولویت، جهت‌گیری و تمرکز در محتوای و مضامین در ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری هنگام ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه به قوای سه‌گانه تصریح می‌گردد، بنا بر این محتوای برنامه‌ها باید منطبق با سیاست‌های کلی هر برنامه و همچنین دستور العمل ابلاغی آن باشد.
- خامساً از آنجا که این برنامه‌ها و قوانین آن برای اجرا تدوین می‌گردند محتوا و مضامین قوانین برنامه نباید خصلت محتوا و مضامین مواد اسناد فرادستی را داشته باشند. در این برنامه‌ها مضامین و محتوای مواد این اسناد و همچنین دیدگاه‌های رهبران نظام باید بنحوی گنجانده شوند که قابلیت اجرا و تحقق عینی و عملی را داشته و با شاخص‌های کمی و معین سنجش پذیر باشند.

در ادامه بررسی با عنایت به این شاخص ها و ویژگی به بررسی و ارزیابی وضعیت موضوعات سیاست داخلی در برنامه های توسعه در نظام جمهوری اسلامی از آغاز تا کنون می پردازیم و سرانجام با ذکر راهبردهایی برای تدوین بهتر قانون برنامه پنجم، پیشنهاداتی برای رفع نواقص و کاستی های لایحه ارائه می کنیم.

د) موضوعات سیاست داخلی در برنامه های توسعه

نظام جمهوری اسلامی در راستای عملی کردن اهداف خود در تحقق جامعه مطلوب پس از دوران دفاع مقدس اقدام به تدوین و عملیاتی کردن برنامه های متعددی کرده است که در این میان چهار برنامه توسعه قابل ذکر است. که برای بدست دادن تصویری هرچند کلی از وضعیت موضوعات سیاست داخلی و انعکاس آن در برنامه ها، هر برنامه به صورت مجزا بررسی می شود.

۱- موضوعات سیاست داخلی در برنامه اول

نکته قابل توجه در این است که برنامه اول توسعه فاقد سیاست کلی است هر چند در خود برنامه سرفصل هایی با عنوان "اهداف کلی" و "خط و مشی ها" مضبوط است که در حکم سیاست های کلی این برنامه است. یکی از موضوعاتی که در ذیل این مقولات جای گرفته موضوعات سیاست داخلی است. در بند ۹ اهداف کلان برنامه به موضوعات سیاست داخلی چنین اشاره شده است:

"تلاش در جهت ایجاد امنیت قضایی و تحکیم مبانی نظری و علمی تساوی عموم در برابر قانون و اجرای عدالت و حمایت از آزادی های مشروع فردی و اجتماعی". (بند ۹ اهداف کلان برنامه اول) در قسمت خط و مشی ها نیز به برخی از موضوعات سیاست داخلی همچون روحیه مسئولیت پذیری و مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی و برخی موضوعات دیگر اشاره شده است:

"گسترش و ارتقاء کیفی فرهنگ عمومی، تعلیم و تربیت و علوم و فنون در جامعه به توجه خاص به نسل جوان از طریق ... پرورش روحیه احترام به قانون، نظم پذیری، تعاون و کار گروهی، احترام به قداست خانواده و ... تقویت روحیه مسئولیت پذیری و مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی ... کمک به ارتقاء سطح تفاهم و وحدت ملی و اسلامی"

رویکرد برنامه اول در موضوعات سیاسی شان این موضوعات را به موضوعات درجه چندمی در برنامه ریزی تقلیل و اولویت دادن به برنامه ها تقلیل داده است در ذیل بند ۷ خط و مشی های این برنامه چنین آمده است:

"تعیین و اصلاح الگوی مصرف در جهت تأمین نیازهای انسان و جامعه در جریان رشد و تکامل مادی و معنوی با حفظ کرامت و آزادگی انسان از طریق : ... اولویت تأمین نیازهای فرهنگی، اجتماعی بر نیازهای سیاسی، نظامی و بر نیازهای اقتصادی" (بند ۴-۷)

همانگونه که ملاحظه می شود در اولویت بندی نیازها موضوعات سیاسی به عنوان نیازی دست چندم مطرح شده است.

ارزیابی برنامه اول

در ارزیابی برنامه اول از حیث توجه این برنامه به موضوعات سیاسی نکات ذیل قابل توجه است:

- ۱- از موضوعات سیاسی به آزادی های فردی و اجتماعی و مشارکت در امور سیاسی اشاره شده است
- ۲- در مقوله آزادی ها تاکید بر تحکیم مبانی نظری و علمی و در مقوله مشارکت بر بعد گرایشی و روحیه مشارکت و در بعد هویت و همبستگی ملی بر ارتقای سطح تقاهم تاکید شده است.
- ۳- نگاه جامع به موضوعات سیاسی نیست. و این موضوعات جز نیازهای دست چندم پس از نیازهای فرهنگی و اجتماعی تعریف شده است
- ۴- از مجموع ۵۲ تبصره ماده واحده قانون برنامه به هیچیک از مقولات سیاست داخلی حتی موضوعات مصرح در اهداف کلان و خط و مشی برنامه اشاره نشده است.

۲- موضوعات سیاست داخلی در برنامه ی دوم توسعه

برنامه دوم توسعه اولین برنامه ای است که دارای سیاست کلی است. در قسمت اهداف کلان کیفی و خط و مشی های این برنامه مواردی به موضوعات سیاست داخلی اختصاص یافته است. اهم این موضوعات به قرار ذیل است

- هدایت جوانان و نوجوانان در عرصه های ایمان مذهبی، فرهنگ خودی و... مشارکت در صحنه های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی
- تقویت مشارکت عامه مردم و اتخاذ تدابیر لازم برای نظارت شایسته و پیوسته بر اجرای برنامه (بند ۸)
- تلاش در جهت حاکمیت کامل قانون و حفظ امنیت همه جانبه آحاد مردم و ترویج فرهنگ احترام به قانون، نظم اجتماعی و وجدان کار

در زیر فصل خط و مشی ها نیز مواردی به موضوعات سیاست داخلی اختصاص یافته که زبده آنها به این شرح است:

- بند ۲- رشد فضائل بر اساس اخلاق اسلامی و ارتقاء کیفی فرهنگ عمومی جامعه از طریق:
 - معرفی و ترویج شخصیت، اخلاق، افکار و آثار حضرت امام خمینی (ره)
 - پرورش روحیه همبستگی ملی و احترام به قانون و ارزش های انقلاب اسلامی، حفظ قداست خانواده و تقویت روحیه مسئولیت پذیری و مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی (بند ۱۰-۲)
 - آگاهی بخشی درتهاجم فرهنگی دشمن (ترفندها، شیوه ها، ابزارها)

ارزیابی برنامه دوم

آنچه از مطالعه مواد قانون برنامه دوم حاصل می شود این است که از مجموع به جز تبصره های ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷ که به اشاعه آثار و افکار امام خمینی (ره) و مقابله با تهاجم فرهنگی کشور و گسترش کرسی های زبان فارسی و شبکه های تلویزیونی اختصاص دارد، به سایر موضوعات سیاست های داخلی حتی آن ها که در اهداف کلان و خط و مشی های برنامه آمده مطلقاً توجهی نشده است.

۳- موضوعات سیاسی در برنامه ی سوم توسعه

برنامه سوم توسعه از سری برنامه هایی است که علاوه بر سیاست های کلی ابلاغیه مجزا نیز دارد. اهم مقولات مرتبط با موضوعات سیاست داخلی در سیاست های کلی و قانون این برنامه عبارت از موارد ذیل است:

- زنده و نمایان نگاه داشتن اندیشه دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) و برجسته کردن نقش آن به عنوان یک معیار اساسی در تمام سیاست گذاری ها و برنامه ریزی ها
- معرفی و ترویج فرهنگ و ارزش های والای اسلام و ایران اسلامی به جهانیان و تبیین شخصیت و مبانی سیاسی و فکری امام خمینی «رحمت الله علیه» به آنان و توجه به تجربه دیگر کشورها بویژه کشورهای که مشترکات بیشتری با ما دارند در برنامه ی توسعه و شناسایی نکاتی که به موفقیت یا ناکامی آنان انجامیده است
- گسترش و عمق بخشیدن روحیه تعاون و مشارکت عمومی و بهره مند ساختن دولت از همدلی و توانایی های مردم.
- آمایش سرزمین به عنوان چارچوب بلندمدت در برنامه ریزی ها مبتنی بر اصول ذیل:
- وحدت و یکپارچگی سرزمین
- حفظ هویت اسلامی،
- اهتمام به نظم، قانون گرایی،

ارزیابی برنامه سوم

از مجموع ۱۹۹ ماده قانون این برنامه ۶ ماده به موضوعات سیاست داخلی از جمله اشاعه اندیشه های مقام معظم رهبری و حضرت امام خمینی (ره)، هویت و همبستگی ملی و .. پرداخته و ماده ۱۸۲ به صراحت به موضوع تشکل های مردمی و سازمان های غیردولتی پرداخته است. متن این ماده چنین است: وزارت کشور مکلف است با رعایت قوانین نسبت به تهیه طرح های مربوط به ایجاد و تقویت تشکل های مردمی (صنفي و تخصصی) سازمان های غیردولتی و سازمان های محلی با هدف زمینه سازی برای واگذاری اعمال تصدی دولت به آنها و تقویت نظارت سازمان یافته مردمی بر فعالیت های دستگاه های دولتی، اقدام نموده و پس از تصویب هیأت وزیران به مورد اجرا گذارد. (ماده ۱۸۲ قانون برنامه سوم ۱۳۸۳-۱۳۸۹)

همان گونه که مشاهده می شود با اینکه انطباق بیشتری در محتوی قانون برنامه با سیاست های کلی به نسبت دو برنامه قبلی مشاهده می شود مع الوصف نگاه جامعی به موضوعات سیاست داخلی در این برنامه دیده نمی شود.

۴- موضوعات سیاست داخلی در برنامه چهارم توسعه

برنامه چهارم توسعه چه از حیث موضوعات و مقولات سیاست های کلی و چه از حیث مواد قانونی گستردگی و جامعیت بیشتری نسبت به برنامه های قبلی دارد. اهم موضوعات و محورهای سیاست داخلی در متن سیاست های کلی این برنامه عبارتند از:

- استوار کردن ارزش های انقلاب اسلامی در اندیشه و عمل

- زنده و نمایان نگاهداشتن اندیشه دینی و سیاسی حضرت امام(ره)، و برجسته کردن نقش آن به عنوان یک معیار اساسی در تمام سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها
- تقویت وحدت و هویت ملی مبتنی بر اسلام و انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و آگاهی کافی درباره تاریخ ایران، فرهنگ، تمدن و هنر ایرانی-اسلامی و اهتمام جدی به زبان فارسی
- تعمیق روحیه دشمن‌شناسی و شناخت ترفندها و توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب اسلامی و منافع ملی، ترویج روحیه ظلم‌ستیزی و مخالفت با سلطه‌گری استکبار جهانی
- سالم‌سازی فضای فرهنگی، رشد آگاهی‌ها و فضایل اخلاقی و اهتمام به معروف و نهی از منکر
- مقابله با تهاجم فرهنگی
- گسترش فعالیت‌های رسانه‌های ملی در جهت تبیین اهداف و دستاوردهای ایران اسلامی برای جهانیان
- تلاش در جهت تبیین و استحکام مبانی مردم‌سالاری دینی و نهادینه کردن آزادی‌های مشروع از طریق آموزش، آگاهی‌بخشی و قانونمند کردن آن
- ... حمایت از نهادهای عمومی و مؤسسات و خیریه‌های مردمی با رعایت ملاحظات دینی و انقلابی
- تقویت هویت ملی جوانان متناسب با آرمان‌های انقلاب اسلامی
- ایجاد محیط و ساختار مناسب حقوقی، قضایی و اداری برای تحقق اهداف چشم‌انداز
- گسترش و عمق بخشیدن به روحیه تعاون و مشارکت عمومی و بهره‌مند ساختن دولت از همدلی و توانایی‌های عظیم مردم
- آمایش سرزمینی مبتنی بر اصول ذیل:
- ملاحظات امنیتی و دفاعی
- وحدت و یکپارچگی سرزمین
- گسترش عدالت اجتماعی و تعادلهای منطقه‌ای
- حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی
- تقویت امنیت و اقتدار ملی، با تأکید بر رشد علمی و فناوری، مشارکت و ثبات سیاسی، ایجاد تعادل میان مناطق مختلف کشور، وحدت و هویت ملی، قدرت اقتصادی و دفاعی و ارتقای جایگاه جهانی ایران
- تحکیم روابط با جهان اسلام و ارائه‌ی تصویر روشن از انقلاب اسلامی و تبیین دست‌آوردها و تجربیات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جمهوری اسلامی، و معرفی فرهنگ غنی و هنر و تمدن ایرانی و مردم‌سالاری دینی
- تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور، کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان، حمایت از حقوق آنان، و تسهیل مشارکت آنان در توسعه ملی.
- علاوه بر موارد فوق در قانون این برنامه نیز موارد زیادی از موضوعات سیاسی ذکر شده است. مواردی که بعضاً از چارچوب و محدوده مشخص شده سیاست‌های کلی نیز فراتر است و به علاوه در

طول یک دوره پنج ساله با توجه به معضلات این مسائل و از جمله فقدان الگوی نظری منطبق با موازین جهان بینی و ایدئولوژی انقلاب اسلامی و میانی فکری و اندیشگی حکومت اسلامی و الزامات آن، عملی نیست و در عمل به افتادن در ورطه مرام های سیاسی لیبرالی و پذیرش اقتضائات آن می انجامد که در جای خود انحراف از اهداف برنامه و سیاستهای کلان ناظر بر آن است. اهم این موضوعات به شرحی است که در مواد ۷۴، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۶، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۳، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۰ و بندهای ذیل هرکدام است:

ماده ۷۴: دولت مکلف است، به منظور هماهنگ سازی عملیات عمرانی و سرمایه گذاری های جدید متناسب با شرایط در حال گذار ملی و بین المللی، با رعایت موازین آینده نگر، تحلیل مناسب موقعیت منطقه ای و بین المللی کشور، ساختار فرهنگی هویت ایرانی- اسلامی، امکانات و قابلیت ها و فرصت های کشور، اقدام های ذیل را انجام دهد:

الف) قرار دادن اسناد ملی آمایش سرزمین و کالبدی ملی به عنوان مرجع اصلی هماهنگی های بین بخشی، بین منطقه ای و بخشی- منطقه ای، در تصمیم گیری های اجرایی.

ب) به هنگام نمودن سند ملی آمایش سرزمین، متناسب با تحولات جهانی، منطقه ای، علمی و فنی و با بهره گیری از اطلاعات پایه ای و مکانی و تعامل سطوح خرد و کلان منطقه ای و بخشی، به گونه ای که برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سازگاری با سند ملی آمایش سرزمین تنظیم گردد.

ماده ۹۸: دولت مکلف است، به منظور حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی، ارتقای رضایت مندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، طی سال اول برنامه چهارم، اقدام های ذیل را انجام دهد:

الف) تهیه سازوکارهای سنجش و ارزیابی سرمایه اجتماعی کشور.

ب) ارائه گزارش سالانه سرمایه اجتماعی کشور و احصای علل و عوامل تأثیرگذار بر آن.

ج) تصویب سازوکارهای اجرایی لازم جهت افزایش سرمایه اجتماعی اعم از اعتماد عمومی، وفاق اجتماعی، قانون گرایی و وجدان فردی و اجتماعی.

د) ارزیابی رضایت مندی عمومی به صورت سالانه و انتشار تغییرات آن در اثر عملکرد عمومی حاکمیت.

ه) تدوین و تصویب طرح جامع توانمندسازی و حمایت از حقوق زنان، در ابعاد حقوقی، اجتماعی، اقتصادی و اجرایی در مراجع ذی ربط.

و) تدوین طرح جامع مشارکت و نظارت مردم، سازمانها، نهادهای غیردولتی و شوراهای اسلامی، در توسعه پایدار کشور و فراهم کردن امکان گسترش کمی و کیفی نهادهای مدنی، با اعمال سیاست های تشویقی.

ماده ۱۰۶: دولت مکلف است، به منظور تعمیق ارزش ها، باورها، فرهنگ معنویت و نیز حفظ هویت اسلامی- ایرانی، اعتلای معرفت دینی و توسعه فرهنگ قرآنی، اقدام های ذیل را انجام دهد:

الف) بسط آگاهی ها و فضایل اخلاقی، در میان اقشار مختلف مردم و زمینه سازی اقدام های لازم، برای ایجاد فضای فرهنگی سالم و شرایط مناسب برای احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و اهتمام به آن.

ب) گسترش فعالیت های رسانه‌های ملی و ارتباط جمعی در جهت مقابله با تهاجم فرهنگی، سالم‌سازی فضای عمومی، اطلاع‌رسانی صحیح و تحقق سیاست های کلی برنامه چهارم، با فراهم آوردن زمینه‌های مناسب انتشار گزارش های عملکرد دستگاه ها و افزایش امکان دسترسی جامعه به آموزش های عمومی، فنی حرفه‌ای، ترویجی و آموزش های عالی از طریق شبکه‌های صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

ج) حمایت از پژوهش های راهبردی و بنیادی در زمینه اعتلای معرفت دینی و توسعه فعالیت های قرآنی.

د) تهیه طرح جامع ترویج و توسعه فرهنگ نماز.

ه) تهیه طرح جامع گسترش فضاهای مذهبی و مساجد، توسط سازمان های تبلیغات اسلامی و اوقاف و امور خیریه با همکاری سازمان ایرانگردی و جهانگردی و میراث فرهنگی تا پایان سال اول برنامه چهارم.

و) تداوم نهضت قرآن‌آموزی.

ز) تقویت سهم کتابخوانی در حوزه دین در کشور، خصوصاً مناطق محروم و طراحی کتابخانه حوزه دین در مساجد و سایر اماکن مذهبی.

ح) تهیه طرح جامع، با رویکرد گسترش فرهنگ وقف و امور خیریه.

ط) به‌کارگیری شیوه‌ها و راهکارها و ابزارهای نوین در عرصه تبلیغات دینی.

ی) حمایت از برنامه‌ریزی، نیازسنجی و ارائه آموزش های ضروری به مبل‌غین دینی در جهت بهبود کیفیت تبلیغات دینی.

ک) استمرار اجرای طرح ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.

ل) ساماندهی تبلیغات رسانه‌ای، بهبود محتوای کتب درسی، استقرار محیط و ساختارهای حقوقی در جهت حفظ و ارتقای هویت اسلامی - ایرانی، تقویت نهاد خانواده براساس تعالیم میراث معنوی جامعه ایرانی.

م) تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی، تبلیغی و ترویجی در کلیه سطوح اجتماعی برای آموزش، گسترش و تعمیق فرهنگ کار و نظم اجتماعی، شناخت ارزش زمان و رعایت آن در انجام کلیه فعالیت ها.

ن) تهیه طرح جامع مطالعه و اجرای همگرایی مذاهب، حداکثر تا پایان سال اول برنامه چهارم، برای تقویت همگرایی بیشتر میان فرقه‌ها و مذاهب مختلف اسلامی در کشور.

...

ف) به منظور ارتقاء پژوهش در خصوص بنیادهای نظری، دینی نظام و پاسخگویی به مسائل مستحدثه در جمهوری اسلامی ایران دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم موظف است در برنامه چهارم ساماندهی مناسب را با استفاده از امکانات و ظرفیت های علمی حوزه دین پژوهشی را به انجام رساند.

ماده ۱۰۸: دولت موظف است بمنظور زنده و نمایان نگهداشتن اندیشه دینی و سیاسی و سیره عملی حضرت امام خمینی(ره) و برجسته کردن نقش آن به عنوان یک معیار اساسی در تمام سیاستگذاری ها و برنامه‌ریزی ها و تسری آن در مجموعه ارکان نظام اقدام های زیر را انجام دهد:

الف) حمایت از انجام مطالعات بنیادی و کاربردی در عرضه فرهنگ‌سازی، پژوهشی، آموزشی و اطلاع‌رسانی با تکیه بر علوم، فن‌آوری و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت دانشگاه ها و مؤسسات پژوهشی و حمایت از پایان‌نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی با موضوعات مربوط به امام(ره) و انقلاب اسلامی.

ب) حمایت از تولید و نشر آثار ارزنده علمی، هنری و ادبی مربوط به حضرت امام با همکاری مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) و تجهیز کتابخانه های عمومی کشور به آثار منتشر شده در این زمینه. ج) حمایت از تولید برنامه های متنوع و متناسب در جهت تبیین و بزرگداشت سیره و آرای حضرت امام (ره) و معرفی چهره جامع ایشان در صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران با همکاری مؤسسه مذکور در بند ب.

د) شناسائی، بازسازی حفظ و نگهداری اماکن، میادین و خیابانهائی که مهمترین وقایع انقلاب اسلامی را شاهد بوده و نیز بهره گیری از مراکز فرهنگی، هنری و فضاهای عمومی در جهت نشر و تبلیغ اندیشه و سیره عملی و بزرگداشت یاد امام (ره) توسط شهرداری ها.

ه) تهیه برنامه های مناسب برای ارتباط و همکاری اشخاص حقیقی و حقوقی تأثیرگذار خارج از کشور، در انجام امور مذکور در این ماده توسط سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و وزارت امور خارجه با همکاری مؤسسه مذکور در بند «ب» صورت می گیرد.

و) تهیه و اجرای برنامه های سازنده توسط سازمان ملی جوانان با همکاری مؤسسه مذکور در بند «ب» به منظور آشنائی و ارتباط نسل جوان با اندیشه و زندگی امام و آرمان های انقلاب اسلامی.

ز) دستگاه های فرهنگی که به نحوی از بودجه عمومی استفاده می کنند و شهرداری ها و فرهنگسراها موظفند حداقل سه درصد از بودجه عملیات فرهنگی و تبلیغی خود را جهت اجراء وظایف مذکور در این ماده اختصاص دهند.

ح) آیین نامه اجرایی این ماده توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) و سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

ماده ۱۰۹: دولت موظف است به منظور حفظ و شناساندن هویت تاریخی ایران و بهره گیری از عناصر و مؤلفه های هویت ایرانی به ویژه زبان فارسی، اقدام های ذیل را انجام دهد:

الف) حمایت از پژوهش های علمی و بین رشته ای، در زمینه ایران شناسی و گذشته طولانی تاریخی و تدوین گزارش ها و کتاب های لازم، در سطوح مختلف عمومی، آموزشی و پژوهشی.

ب) بررسی و گردآوری نظام یافته تاریخ شفاهی، گویش ها و لهجه ها، آداب و رسوم و عناصر فرهنگ ملی و بومی.

ج) حمایت از گسترش منابع و اطلاعات به خط و زبان فارسی و تدوین و تصویب استانداردهای ملی و بین المللی نمایش الفبای فارسی در محیط های رایانه ای.

د) تربیت و تشویق معلمان ورزیده و کارآموده درس زبان فارسی، در مقاطع مختلف آموزشی به ویژه مقطع ابتدایی.

ه) تقویت تعامل فرهنگ ها و زبانهای بومی با فرهنگ و میراث معنوی ملی و معرفی وجوه گوناگون فرهنگی بومی، در سطح ملی با رویکرد تحکیم وحدت ملی به ویژه در نظام آموزشی کشور، رسانه ها و تولید محصولات فرهنگی و هنری.

و) شناسایی، تکریم و معرفی مفاخر و آفرینش های دینی، فرهنگی، ورزشی، هنری، ادبی و علمی کشور براساس ضوابط شورای عالی انقلاب فرهنگی.

ز) شناسایی اصول و ضوابط شکل‌گیری معماری ایرانی-اسلامی در شهرها و روستاهای کشور به منظور معرفی ویژگی‌های هنرهای معماری ایرانی-اسلامی، از طریق انجام پژوهش‌های مورد نیاز. ماده ۱۱۳: دولت مکلف است، به منظور تجلی و توسعه مفاهیم و نمادهای هویت اسلامی و ایرانی، در ساختار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و علمی و نیز تعامل اثربخش میان ایران فرهنگی، تاریخی، جغرافیایی و زبانی با رویکرد توسعه پایدار:

الف) طرح «کاربرد نمادها و نشانه‌ها و آثار هنری ایرانی و اسلامی، در معماری و شهرسازی و سیمای شهری، نامگذاری اماکن و محصولات داخلی» را طی سال اول برنامه چهارم تهیه و در سال‌های بعد اجرا نماید.

ب) برای احداث موزه علوم و فن‌آوری و پارک‌های علمی عمومی، موزه‌های کوچک فرهنگی، ورزشی، تاریخی، صنعتی، دفاع مقدس و نمایشگاه‌های معرفی دستاوردهای نوین صنعتی کشور زمینه‌سازی نماید.

ج) نسبت به تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگانی که محصولات خود را متناسب با مزیتها و مؤلفه‌های فرهنگی کشور تولید می‌کنند، اقدام نماید.

د) از ظرفیت‌ها و مزیت‌های فرهنگی، در تسهیل و بهبود روابط و مناسبات بین‌المللی استفاده نماید. ه) نسبت به سیاست‌گذاری، هماهنگی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی خارج از کشور و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور فرهنگی ایرانیان خارج از کشور، اقدام‌های لازم را معمول دارد. و) کلیه دستگاه‌های اجرایی و مجریان طرح‌های تملک‌داری‌های سرمایه‌ای مجازند، تا یک درصد از اعتبارات احداث بناها و ساختمان‌های خود را برای طراحی، ساخت، نصب و نمایش آثار هنری متناسب با فرهنگ دینی و ملی و یادمان‌های دفاع مقدس در همان طرح صرف نمایند.

ماده ۱۰۰: دولت موظف است، به منظور ارتقای حقوق انسانی، استقرار زمینه‌های رشد و تعالی و احساس امنیت فردی و اجتماعی در جامعه و تربیت نسلی فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط با روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن، «منشور حقوق شهروندی» را مشتمل بر محورهای ذیل تنظیم و به تصویب مراجع ذی‌ربط برساند:

الف) پرورش عمومی قانون‌مداری و رشد فرهنگ نظم و احترام به قانون و آیین شهروندی

ب) تأمین آزادی و صیانت از آرای مردم و تضمین آزادی، در حق انتخاب شدن و انتخاب کردن.

ج) هدایت فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی به سمت فرآیندهای قانونی و حمایت و تضمین امنیت فعالیت‌ها و اجتماعات قانونی.

د) تأمین آزادی و امنیت لازم، برای رشد تشکل‌های اجتماعی در زمینه صیانت از حقوق کودکان و زنان.

ه) ترویج مفاهیم وحدت‌آفرین و احترام‌آمیز، نسبت به گروه‌های اجتماعی و اقوام مختلف در فرهنگ ملی.

و) حفظ و صیانت از حریم خصوصی افراد.

ز) ارتقای احساس امنیت اجتماعی در مردم و جامعه.

ماده ۱۱۹: دولت موظف است، به منظور ارتقای امنیت عمومی و انضباط اجتماعی، اقدام های لازم را برای تحقق موارد ذیل به عمل آورد:

الف) آموزش عمومی و ترویج فرهنگ قانونمداری، نظم، مدارا و زیست سالم.

...

ج) توسعه مشارکت همه جانبه همه ایرانیان، بر اساس حق برابر شهروندی، در نظام تصمیم سازی، تصمیم گیری و مدیریت اجرایی کشور.

د) تعمیق شناخت مؤلفه های قدرت ملی و ترویج روحیه دفاع از منافع ملی و مخالفت با ظلم و سلطه گری.

ه) ایمن سازی ساختار و پراکندگی جمعیت (به ویژه در مرزهای کشور)، در پرتو مؤلفه ها و ملاحظات امنیتی به منظور پرهیز از عدم تعادل جمعیت.

و) تهیه طرح راهبردی توسعه نظم و امنیت کشور با رویکرد جامعه محوری، مشارکت همگانی و جایگزینی ارزش ها و کنترل های درونی به جای رویکرد امنیتی و ارتقای احساس امنیت در جامعه.

ز) مبارزه با زمینه های بروز بی هنجاری، ناسازگاری اجتماعی، خشونت سیاسی و خشونت شهری.

ح) حفظ و ارتقای منزلت اجتماعی گروه های مختلف مردم و پیشگیری از بحران های منزلتی.

ط) تهیه سازوکارهای لازم جهت توسعه مشارکت مردمی، برای تأمین نظم و امنیت عمومی.

ی) تهیه سازوکارهای لازم جهت تقویت نهادهای مدنی و احزاب در کشور.

ماده ۱۲۰: به منظور سیاست گذاری در مسائل مربوط به اقلیت های دینی شناخته شده و تقویت مشارکت آنان در اداره امور کشور و تحکیم همبستگی ملی، شورایی تشکیل می شود که شرح وظایف و ترکیب اعضای شورا توسط هیأت وزیران تهیه و به تصویب مجلس شورای اسلامی می رسد.

ماده ۱۳۰: قوه قضائیه موظف است، لوایح ذیل را تهیه و به تصویب مراجع ذی صلاح برساند:

...

ه) لایحه «حفظ و ارتقای حقوق شهروندی و حمایت از حریم خصوصی افراد، در راستای اجرای اصل بیستم (۲۰) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران».

و) لایحه «تعریف جرم سیاسی و تفکیک آن از سایر جرائم».

ارزیابی برنامه چهارم توسعه

۱- از نظر انعکاس موضوعات سیاست داخلی در لایحه برنامه به نسبت دیگر برنامه های قبلی جامعیت و شمول بیشتری دارد.

۲- از نظر انطباق با اسناد کلان مطابقت بیشتری با برنامه های قبلی دارد.

۳- از نظر پیوستگی با برنامه قبلی پیوند بیشتری با برنامه قبلی به نسبت سه برنامه قبلی دارد.

۴- از موضوعات سیاست داخلی به اندیشه های سیاسی حضرت امام (ره) و همبستگی و هویت ملی، حقوق شهروندی، نهادهای مدنی و احزاب، جرائم سیاسی، آزادی و حق انتخاب و ... توجه شده است.

۵- فقدان توجه به مبانی نظری بومی اسلامی - ایرانی در تدوین سازوکارها و تعریف مقولات و عناوین سیاست داخلی همچون حقوق شهروندی، آزادی های سیاسی و تشکل ها و احزاب بالگویی اسلامی مهمترین نقص این برنامه در حوزه سیاست داخلی است.

۵- موضوعات سیاست داخلی در برنامه پنجم توسعه

برنامه پنجم توسعه نیز همانند دو برنامه قبلی هم دارای ابلاغیه معین و سیاست های کلی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری است. از میان مواد تصریح شده در سیاست های کلی چهار ماده یا بند از سیاست ها به شرح ذیل به موضوعات سیاست داخلی مرتبط است:

- ۳۶- تقویت حضور و مشارکت مردم در عرصه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی.
- ۳۷- جهت دهی جریانات سیاسی به پایداری به ارزش های اسلامی - انقلابی، دفاع از منافع ملی، دشمن ستیزی، قانون پذیری و اصول اخلاقی.
- ۳۸- حمایت از آزادی های مشروع و صیانت از حقوق اساسی ملت.
- ۴۴- تحکیم و ارتقاء امنیت پایدار، فراگیر و تضمین کننده اهداف و منافع ملی با تأکید بر: ۴- ۴۴- تقویت زیر ساخت های انسجام و همبستگی ملی برای پیشگیری و مقابله با عوامل بروز گسست های هویتی، اجتماعی، فرهنگی و اعتقادی

در قانون برنامه نیز موادی به این موضوعات اختصاص یافته که البته ارتباط چندانی با محورهای مشخص شده در سیاست های کلی این برنامه که علی الاصول می بایست منطبق با آن باشد، ندارد. اهم مواد برنامه از این قرار است:

- ماده ۱- تدوین الگوی اسلامی - ایرانی توسعه توسط معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور
- ماده ۴- سند ملی توسعه روابط فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سطح بین الملل»
- به منظور تبیین مبانی اسلام ناب محمدی (ص)، انقلاب اسلامی و اندیشه های دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و نیز شناساندن و معرفی فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی و گسترش خط و زبان و ادبیات فارسی بویژه برای ایرانیان خارج از کشور.

ارزیابی برنامه پنجم

- ۱- از مجموع ۱۹۹ ماده این برنامه در دو یا چند مورد آن هم نه به صورت مستقیم به موضوعات سیاست داخلی اشاره شده است.
- ۲- در سرفصل سیاسی امنیتی از فصول لایحه که مواد ۱۸۱ تا ۱۸۵ را شامل می شود، هیچ یک از مواد به موضوعات سیاست داخلی اختصاص نیافته است.
- ۳- عدم انطباق مواد لایحه با بندهای سیاست های کلی برنامه کاملاً روشن است و هیچ یک از بندهای سیاست ها در لایحه انعکاس نیافته است.
- ۴- موضوع تدوین الگوی اسلامی ایرانی توسعه ضمن اینکه در جای خود یک ضرورت است اما تدوین و شاخص سازی آن در شرایطی که منابع نظری لازمه آن وجود ندارد نوعی تقلیل گرایی و ساده کردن بیش از اندازه موضوع است.

۵- از نظر گستردگی و شمول موضوعات و انطباق با سیاست های کلی حوزه سیاست داخلی در نسبت با برنامه های گذشته، برنامه پنجم ضعیف ترین وضعیت را دارد.

ارزیابی کلی برنامه های توسعه از منظر موضوعات سیاست داخلی

۱- نوعی عدم توازن در پرداختن به موضوعات سیاست داخلی در قوانین برنامه ها دیده می شود. در برنامه چهارم بیش از دیگر برنامه ها به موضوعات سیاست داخلی توجه شده است.

۲- به طور کلی در مجموع سیاست ها و قوانین برنامه ها به «هویت و همبستگی ملی» بیش از دیگر مقولات سیاست داخلی توجه شده است.

۳- در قوانین همه برنامه ها نوعی عدم انطباق با سیاست های برنامه ها در بعد سیاست داخلی به چشم می خورد.

۴- در لایحه برنامه پنجم به موضوعات سیاست داخلی توجه نشده است و حتی ضوابط مذکور در مقدمه لایحه در متن انعکاسی ندارد.

۵- با اینکه در سند چشم انداز و سیاست های کلی بر ترسیم الگوی مردمسالاری دینی تاکید شده، تاکنون در قوانین برنامه ها طرح مشخص و جامعی در باره آن ارائه نشده است.

۶- توجه به بعد ساختاری در حوزه سیاست داخلی بیش از ابعاد نظری و رفتاری آن بوده است. حال آن که توسعه سیاسی بدون توجه به ایده و نظریه پردازی در مفاهیم سیاسی منطبق با اقتضانات قانون اساسی و سند چشم انداز ایران ۱۴۰۴ و مبتنی بر دیدگاه اسلام و رهبران نظام در این مقوله و همچنین بدون معرفی الگوی رفتاری مطلوب مشارکت سیاسی چه در سطح جمعی و سازمان یافته و چه به صورت فردی و بی سازمان امکان پذیر نیست.

راهبردهای کلی

برای رفع این نواقص در برنامه ششم توسعه راهبردهای ذیل با توجه به بررسی موجود و شاخص های ارزیابی ارائه شده در سنجش برنامه های توسعه پیشنهاد می شود:

۱- با گذشت سه دهه از تاسیس نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران هم اکنون بیش از گذشته ضرورت ترسیم و معرفی ویژگی ها و مختصات الگوی بومی توسعه و پیشرفت در بعد سیاسی آن در کنار دیگر ابعاد توسعه احساس می شود، لذا ضرورت در قانون برنامه موادی به:

- برنامه ریزی برای تشویق نظریه پردازی در مبانی و مختصات توسعه سیاسی و الگوی مردم سالاری دینی
- نهادمند سازی رفتار سیاسی جمعی با ابداع و معرفی روش های نوین برای پرهیز از چالش های این حوزه اختصاص یابد

۲- توجه به محورهای سیاست های ابلاغی برنامه پنجم و سیاست های دیگر برنامه در این حوزه و پرهیز از تقلیل گرایی و ساده انگاری، یا انکار موضوعات

پیشنهاداتی برای برنامه ششم

همان گونه که قبلاً مذکور شد، برنامه های توسعه باید در تداوم یکدیگر و در نسبت با برنامه های آینده باشند بنابراین صرف ذکر یک موضوع در یک برنامه را نباید به معنی تحقق آن دانست. علاوه بر این همان گونه که مشخص گردید بسیاری از مقولات سیاست داخلی حتی آن قسمتی که در سیاست های برنامه ها مذکور شده در متن برنامه ها گنجانده نشده است. بنابراین یکی از شیوه های رفع نقائص موجود توجه به محتوا و مضامین بندهایی از سیاست های برنامه های گذشته و مواد قانونی مصوب است که با موضوعات کنونی مرتبط است. به همین دلیل بسیاری از مواد قانون برنامه های گذشته قابلیت تنفیذ و متناسب سازی با شرایط کنونی را دارند. علاوه بر این بهتر است که در گنجاندن موضوعات سیاست داخلی همان گونه که در ابلاغیه مقام معظم رهبری در سیاست های کلی برنامه پنجم آمده به اهداف مرحله ای سند چشم انداز باید توجه کرد و به سبکی به گنجاندن موضوعات در برنامه ها پرداخت که نوعی حرکت رو به جلو و انباشتی در موضوعات مشاهده شود. آنچه از بررسی برنامه ها عاید شد این است که از رویه ی بی اهمیت دانستن موضوعات سیاست داخلی تا شیفتگی و تعجیل و انکار را شاهد هستیم. به همین دلیل و برای پرهیز از این نقیصه پیشنهاد می شود موادی از برنامه های گذشته که از نظر محتوی و مضمون با مقولات مندرج در سیاست های کلی برنامه ششم شباهت دارد مجدداً مورد بررسی قرار گیرد و در صورت مفید بودن متناسب سازی گردد. در همین راستا موادی که قابلیت تنفیذ و متناسب سازی دارند در حوزه سیاست داخلی ذکر می شوند. و برخی از موضوعات جدید نیز پیشنهاد می گردند.

مواد تنفیذی

- ۱- تبصره ۵۷ قانون برنامه دوم توسعه و ماده ۱۱۳ قانون برنامه چهارم در خصوص احیای هویت ایرانی و اسلامی در داخل و ارتباطات فرهنگی با کشورهای اسلامی و دیگر کشورها و همچنین بند ج و د تبصره ۵۹ این قانون در خصوص پرورش روحیه ملی و تعاون و همبستگی ملی.
- ۲- متناسب سازی ماده ۱۵۶ قانون برنامه سوم در مورد وظایف و مسولیت های شوراهای اصل ۱۰۰ قانون اساسی و ماده ۱۵۷ مربوط به وظایف سازمان ملی جوانان با تاکید بر موضوعات سیاسی در آموزش و جامعه پذیری جوانان مبتنی بر الگوی هویت اسلامی - ایرانی و آگاهی های سیاسی در جهت پرورش روحیه استقلال و خود باوری و ضدیت با نظام سلطه.
- ۳- متناسب سازی ماده ۱۵۹ قانون برنامه سوم و ۱۰۸ قانون برنامه چهارم در خصوص ترویج اندیشه های مقام معظم رهبری و حضرت امام خمینی در تحکیم مبانی فکری ارزش های انقلاب اسلامی مبتنی بر اقتضائات کنونی جامعه بخصوص در میان نسل های جوان.
- ۴- متناسب سازی ماده ۱۸۲ قانون برنامه سوم در خصوص ماموریت وزارت کشور در ایجاد و تقویت تشکل های مردمی در جهت افزایش سرمایه اجتماعی و تقویت مشارکت مردمی در امور عمومی.
- ۵- متناسب سازی ماده ۱۸۳ و ۱۸۴ قانون برنامه سوم در خصوص فعالیت فرهنگی سازمان ها و نمایندگی های جمهوری اسلامی در خارج از کشور با تاکید بر انسجام اسلامی و بهره گیری از امکانات سازمان ملل متحد در تدوین کنوایسیون های فرهنگی در جهان اسلام به منظور مقابله با تلاش های یکجانبه و یکسونگرانه فرهنگ غربی با محوریت سازمان یونسکو و نمایندگی ایران در این سازمان.

مواد تاسیسی

- ۱- تاسیس مرکز افکار سنجی ملی زیر نظر مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی یا معاونت راهبردی رئیس جمهور به منظور آگاهی از نیازهای اساسی مردم و گرایش های کلی سیاسی کشور و پیش بینی روندها و آینده پژوهی آن ها جهت برنامه ریزی بهینه در مدیریت مسائل کلان کشور.
- ۲- مشارکت دادن شوراهای اصل ۱۰۰ قانون اساسی در نحوه نظارت بر امور اجرایی در حیطه مأموریت آن ها و اجازه دادن به شوراها برای تاسیس تشکل های مردمی در راستای وظایف آن ها.
- ۳- تشویق نظریه پردازی در موضوع الگوی توسعه اسلامی - ایرانی و ایده پیشرفت و عدالت و مردم سالاری دینی.
- ۴- سامان دهی احزاب و جریانات سیاسی کشور و ارتقای شاخص های مشارکت و مسوولیت پذیری و اخلاق جریانات سیاسی کشور.

منابع

- سیاست های کلی برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام. <http://www.maslehat.ir>
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران .
- قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸-۱۳۷۲،
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین و مقررات، <http://tarh.majlis.ir>.
- قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۴-۱۳۷۸،
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین و مقررات، <http://tarh.majlis.ir>
- قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰-۱۳۹۴ <http://www.mcls.gov.ir/fa/law/419>
- قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۳-۱۳۷۹
- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین و مقررات، <http://tarh.majlis.ir>.
- قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۸-۱۳۸۴، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، آبان ۱۳۸۳.
- لایحه برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۳-۱۳۸۹، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۱۳۸۸.
- لوح سیاست های کلی، کمیسیون نظارت دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۵.